

TOKAT MENŞELİ BİR HITİT BOĞA BAŞI

NİMET ÖZGÜÇ

Ankara Arkeoloji Müzesinde. Env. No. 8405. Başın çeneden boynuza kadar olan yüksekliği 15.8 cm., boynuzlarının arasındaki mesafe 21.4 cm., boynunun kalınlığı 10.7 cm., boyunla birlikte başının uzunluğu 17 cm. dir (Lev. XIII, a-d)*.

Tokat Müzesinden naklen getirilen boğa başı, 1940 yılından beri Ankara Arkeoloji Müzesinde muhafaza edilmektedir. Tokat civarından çıktığı ifade edildiğine göre, bunun da, Tokat Müzesindeki Hitit kapları¹ ve İstanbul Müzesindeki gaga ağızlı testi gibi², bu çevrede medeniyetleri arasında Hitit şehirlerinin varlığı bilinen höyüklerin birinde bulunmuş olduğundan şüphe edilemez.

Boynunun gövdeye yakın kısmından kırılmış olan boğa başı, kahverengi hamurludur. Başı ve boynu kırmızı; yuları, alınbeneği, göz akları ve boynuzları krem astarlıdır. Her tarafı çok iyi perdahlıdır. Sağ kulağı tamamen, ay biçimli boynuzlarının yalnız uçları kırılmıştır. Alınbeneği üçgen biçiminde, ve noktalarla bezelidir. Gözleri iri ve yuvarlak, göz bebekleri astar renginde ve çukurcadır. Kalınca bir kabartı halinde gösterilen göz kapakları üstündeki dört paralel çizginin arası kertiklerle süslenmiştir. Müsellesî kulağı dik ve canlıdır. Yularının iki ucu burun deliklerine üstten geçirilen bir halkaya rabtedilmiş, göz ve kulakların altından dolaştırılarak ensede birleşmiştir. Dökme işinde kullanıldığı anlaşılan açık burun deliklerinin üstünde, burun kırışıklarını ifade eden üç paralel çizgi mevcuttur. Gerdan hattı çok iyi belirtilmiştir. Alnın üstünde, boynuzların çıktığı kısmın iki kenarı ve ortası üçer paralel çizgi ile süslenmiştir.

Kırılan kısımda kabın şeklini tayine yarayacak iz kalmamıştır. Buna rağmen, mevcut vazolardan bazıları bu hususta tahminde bulunmamızı mümkün kılmaktadır. Burun delikleri açık olan hayvan

* Bu başı burada yayınlamama müsaade eden eski Müze Müdürü Arkeolog Nuri Gökçe'ye teşekkür ederim.

¹ *Belleten* (Tahsin Özgüç) 40 s. 594 v.d.

² *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No. 6 (O. Sumer) s. 3 v.d.

başları ya tekne³, ya sırtı bardaklı tam hayvan biçimli vazolara⁴, veyahut muhtelif şekiller gösteren kapların emziklerine aittir. Tokat boğa başının çok iri oluşu üçüncü ihtimalin varit olmayacağını gösterir. Ben bunu daha ziyade, Berlin'deki iri boğa kabı⁵ gibi tamamlamaya mütemayilim.

Misalimiz, umumî ifadesi bakımından, en çok Alacahöyük'de bulunmuş olan bir boğa başına benzemektedir⁶. İçki kaplariyle, sığır figürinlerinin çoğunda müşterek olan bir hususiyet, içi kertiklerle doldurulmuş üçgen biçimindeki alın beneğidir. Bunun dışında, bazı teferruatta da diğer kaplarla müşabehet bulmak mümkündür. Göz bebeği çukur olan yuvarlak göz tipi, bilhassa, Eski Hitit Çağının boğa veya sığır başlarında tercih edilmektedir⁷. Göz akının, boynuz veya alın beneğinin krem beyaz astarı, Alacahöyük'te bulunmuş olan bir boğa⁸, bir arslan, bir de domuz⁹ başına tatbik edilmiştir.

Boğamızı diğer boğalardan ayıran mühim hususiyeti yularıdır. Eski örneklerin hepsinde yular, burun kırışıklarının üstünden dolanmakta, hiçbirinde burun deliklerinden geçmemektedir. Yalnız Assur Kolonileri Devrine ait mühür baskılarının bir kısmında boğa ve atlar, ister arabaya koşulu olsun, ister sırtlarında bir tanrı taşımış bulunsunlar¹⁰, yularları burun deliklerine takılmış bir halkaya merbuttur. Bu misallere göre, Tokat boğasının ipinin de burun kısmındaki halkaya bağlanıp, yukarıdan çekilmiş olması mümkündür. Eser bu hususiyetleriyle, ve Büyük Hitit Çağı boğalarından bâriz bir şekilde

³ Tahsin Özgüç, *Kültepe Kazısı Raporu 1948 (Ankara 1950)* Lev. 67, 433; T. ve N. Özgüç, *Kültepe Kazısı Raporu 1949 (Ankara 1953)* Lev. 40, 282.

⁴ *Kültepe Kazısı 1949*, Lev. 38-39 ve Ohnefalsch-Richter, *Kypros, die Bibel und Homer*, 1893, Lev. 191, Res. 1-2; Bossert, *Altanatolien, Berlin 1942*, No. 621.

⁵ Ohnefalsch-Richter, aynı eser Lev. 191, 1-2

⁶ Bossert, *Altanatolien* No. 625.

⁷ OIP 29 Res. 209-210; H. Z. Koşay, *Alacahöyük Kazısı 1937-1939 Raporu, Ankara 1951*, Lev. 73, 1-2; MDOG 72, Res. 14; MDOG 77, Res. 17. Misalleri arttırmak kabildir.

⁸ Remzi O. Arık, *Alacahöyük Hafriyatı 1935, Ankara 1937*, renkli Levha I, Al. 21.

⁹ Yayınlanmamıştır. Dr. H. Z. Koşay'a üzerlerinde çalışmama müsaade ettiğinden dolayı müteşekkirim.

¹⁰ *Kültepe Kazısı Raporu 1949*, Lev. 63, 704; 64, 714, 718; *Belleten* 65, Res. 34.

ayrılmasıyla, Eski Hitit Çağına, ve kuvvetli bir ihtimalle M. Ö. 1600-1500 yıllarına ait olmalıdır.

Boğanın Hititler'de Hava Tanrısının mukaddes hayvanı olduğu malûmdur¹¹. Kappadokya menşeli boğadan (yük.35, gen. 57 cm.) sonra, büyüklüğü itibariyle, ikinciliği alan ve fevkalâde işlenmiş bulunan boğamızın bu tanrının kültünde kullanıldığı; bir kap olduğuna göre de, içki merasiminde bir BİBRU vazifesini gördüğü muhakkaktır¹².

NİMET ÖZGÜÇ

¹¹ Bu hususta Malten'in *JDAI* 43 (1928), 90-139 'daki: *Der Stier im Kult und mythischen Bild* adlı makalesiyle Güterbock'un *Orientalia* 15, s. 490-491 de zikrettiği neşriyata bakınız.

¹² *ZA* 45 (NF. 11) s. 72; Frhr. von Brandenstein, *Hethitische Götter nach Bildbeschreibungen in Keilschrifttexten, Leipzig 1943 (MVAG 46/2)* s. 23-24; *Orientalia* 15/4, s. 490-491; Bossert, *Ein Königssiegel* s. 30,210-211.